

'Oud Woudenberg'

Uitgave van de Stichting Oud Woudenberg te Woudenberg

Redactie: E.C. Veldhuis (eindredacteur)
H. Moesbergen
Redactieadres: Nico Bergsteijnweg 67
3931 CB Woudenberg (033)2862799

De Stichting Oud Woudenberg, opgericht op 15 december 1955, stelt zich ten doel:

1. Het verzamelen en tentoonstellen van voorwerpen van oudheidkundige aard betrekking hebbende op of gevonden in de gemeente Woudenberg en omgeving.
2. Het verhogen van de kennis van de geschiedenis van de gemeente Woudenberg.
3. Het naspeuren van de zeden en gewoonten in de gemeente Woudenberg in het verleden en heden.

Voorzitter: P.D. de Kruijff
Secretaris: **O.G..A.** Honders
Rembrandtlaan 40
3931 TK Woudenberg
(033)2863649
Penningmeester: H. Schouten
Postbanknummer: 2057783
Banknummer: 3740.34.401

Aanmelden als donateur: bij het secretariaat van de Stichting
Minimale donatie: € 7,50 per jaar

De oudheidkamer aan de Schans nr. 20 is geopend op iedere tweede vrijdag van de maand van 19.00 tot 20.30 uur.

Inleiding

Voor u ligt een nieuwe uitgave van Stichting Oud Woudenberg. Enkele keren per jaar hopen we die voor u te kunnen verzorgen.

We zoeken nog naar een definitieve vorm, maar we meenden met dit eerste nummer u al van dienst te moeten zijn.

Naast allerlei mededelingen, wordt in dit nummer aandacht besteed aan het Normaal Amsterdams Peil (artikel van Wim Schipper) en wordt aandacht besteed aan het reisdoel van het uitstapje op 18 september a.s.

We zijn benieuwd naar uw reacties op deze nieuwe uitgave, genaamd '**Oud Woudenberg**'.

Emil Veldhuis,
eindredacteur

Uitstapje

Op woensdag 18 september a.s. organiseert Oud Woudenberg weer het jaarlijkse uitstapje.

We brengen dit keer een bezoek aan het kleinste stadje van Nederland, **Bronkhorst** en aan de mosterdstad **Doesburg**

Programma:

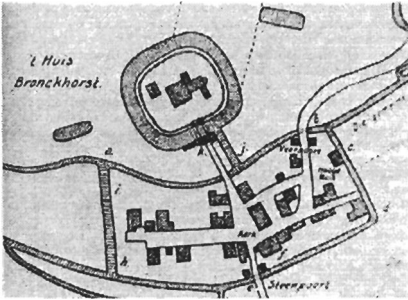
- Vertrek: 09.00 uur
Plaats van vertrek: **parkeerplaats** bij De Schans 20 (bij de oude brandweerkazerne)
- Bronkhorst: 10.00 uur in herberg de Gouden Leeuw.
Daarna een stadswandeling en een diavoorstelling
- Doesburg: Lunch in De Waag, het oudste restaurant van Nederland
In de middag een bezoek aan de Grote of Martinikerk en niet te vergeten aan het mosterdmuseum.
- Terug: Rond 18.00 uur
- Kosten: £30,- p.p. over te maken vóór 6 september a.s. naar banknummer: 37.24.34.401 onder vermelding van: 'uitstapje 18-9-2002'

Achtergrondinformatie

Bronkhorst

In de streek rond Bronckhorst was er al sprake van landbouwactiviteiten rond de 7^e eeuw.

Rond de twaalfde – dertiende eeuw wordt er een versterking gebouwd, waarin de heren van Bronckhorst hun intrek nemen en die ze in de loop van de tijd uitbouwen. In **1371** spreekt men van het 'stedeke' Bronckhorst. Rond **1480** worden stadsrechten aan de inwoners verleend, waarin de bevolking naast rechten vooral ook plichten worden opgelegd. O.m. moeten de omwonenden vanaf de 15^e eeuw (tot **1795**) gebruik maken van de molen van de heren van Bronckhorst. De huidige molen staat nog op de plek van de oude 'dwangmolen'.

Doesburg

In de elfde eeuw wordt voor het eerst de naam 'Doesburg' vermeld in akten. In de 13^e en 14^e eeuw verkrijgt Doesburg stadsrechten en ontwikkelt zich na Zutphen tot de tweede Hanzestad aan de Gelderse IJssel. Die functie verdwijnt als de IJssel verzandt.

In de 80-jarige oorlog en bij de inval van de Fransen in de 17^e eeuw vinden er verwoestingen plaats; Maurits had begin 17^e eeuw van Doesburg een vestingstad gemaakt en in het begin van de 18^e eeuw worden er, op basis van de plannen van Menno van Coehoorn, versterkingen richting het oosten aangelegd. Tot 1940 is Doesburg een vestingstad gebleven. Nu is Doesburg uitgegroeid tot regionaal economisch centrum en is er in de zomer sprake van een redelijke toeloop van toeristen.

Verslag van de donateuravond op 12 april 2002

Bij binnenkomst werd elke donateur een gratis kopje koffie aangeboden. De voorzitter opende de bijeenkomst, waarvoor grote belangstelling was, met een hartelijk welkom en enkele mededelingen met betrekking tot het verloop van de avond. Tevens werd een beroep gedaan op vrijwilligers om te assisteren bij het rondbrengen van uitgaven binnen de bebouwde kom.

Het thema van de avond was 'landschappen in het buitengebied van Maarn/Maarsbergen en Woudenberg'. De heer Van Lambalgen, landschapscoordinator van beide gemeenten, verzorgde de inleiding. Voor de pauze belichtte hij met behulp van een diaserie Maarn/Maarsbergen, waarbij met name de gebieden rond het kasteel aan de orde kwamen. Voor alle aanwezigen bevatte dit veel verrassingselementen, met name ten aanzien van de verloren gegane schoonheid uit vroeger tijden. Ook de dorpsgezichten van het oude Maarsbergen rond de kerk riepen veel herinneringen op.

Na de pauze werd middels een digitaal systeem het buitengebied van Woudenberg getoond. Daarbij werd vooral de nadruk gelegd op de activiteiten die de gemeente onder-

In de 80-jarige oorlog en bij de inval van de Fransen in de 17^e eeuw vinden er verwoestingen plaats; Maurits had begin 17^e eeuw van Doesburg een vestingstad gemaakt en in het begin van de 18^e eeuw worden er, op basis van de plannen van Menno van Coehoorn, versterkingen richting het oosten aangelegd. Tot 1940 is Doesburg een vestingstad gebleven. Nu is Doesburg uitgegroeid tot regionaal economisch centrum en is er in de zomer sprake van een redelijke toeloop van toeristen.

Verslag van de donateuravond op 12 april 2002

Bij binnenkomst werd elke donateur een gratis kopje koffie aangeboden. De voorzitter opende de bijeenkomst, waarvoor grote belangstelling was, met een hartelijk welkom en enkele mededelingen met betrekking tot het verloop van de avond. Tevens werd een beroep gedaan op vrijwilligers om te assisteren bij het rondbrengen van uitgaven binnen de bebouwde kom.

Het thema van de avond was 'landschappen in het buitengebied van Maarn/Maarsbergen en Woudenberg'. De heer Van Lambalgen, landschapscoordinator van beide gemeenten, verzorgde de inleiding. Voor de pauze belichtte hij met behulp van een diaserie Maarn/Maarsbergen, waarbij met name de gebieden rond het kasteel aan de orde kwamen. Voor alle aanwezigen bevatte dit veel verrassingselementen, met name ten aanzien van de verloren gegane schoonheid uit vroeger tijden. Ook de dorpsgezichten van het oude Maarsbergen rond de kerk riepen veel herinneringen op.

Na de pauze werd middels een digitaal systeem het buitengebied van Woudenberg getoond. Daarbij werd vooral de nadruk gelegd op de activiteiten die de gemeente onder-

neemt om oude situaties in ere te herstellen, zoals poelen en beplanting die oorspronkelijk in het buitengebied thuis-hoorden. Hierbij is te denken aan meidoorn- of beuken-hagen, leilinden, moestuinen en fruitbomen. Ook gaf de heer Van Lambalgen voorbeelden van beplanting rond boerde-rijen zoals het 'niet moet', bijvoorbeeld met coniferen.

Na zijn inleiding bood de voorzitter de heer Van Lambalgen een cadeaubon aan als dank voor zijn inspiratieve lezing. Ook werd iedereen bedankt voor de aanwezigheid. Oud Woudenberg kan terugzien op een zeer geslaagde avond.

Ody Honders,
secretaris

Gezocht:

1. Wie is nog in het bezit van een klassenfoto uit
 - 1939 klas 4 bij meester Gijsbertsen
 - 1940 klas 5 bij meester Chr. de Vries
 - 1941 klas 6 bij meester Chr. de Vries
2. Gevraagd foto van het Oude Tolhuis op de Maarsbergseweg met het tolbord waarop de tarieven staan vermeld.
3. Oude foto's voor 'Oud Woudenberg'. Wij scannen die graag. U behoudt daardoor zelf uw materiaal en ons archief wordt daarmee verrijkt. Wij halen ze op en brengen uw eigendom ook weer retour.

Kunt u ons helpen? Neem dan contact op met de heer Hans Wildschut, tel. 2861266

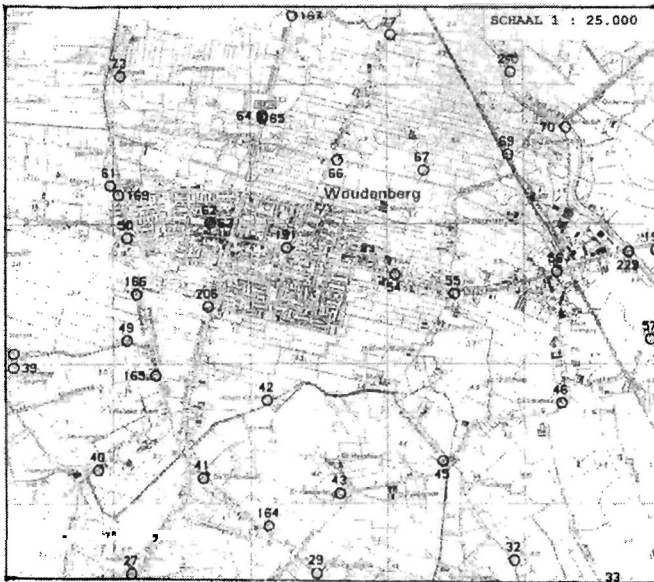
Hartelijk dank voor uw medewerking

De toren van de Hervormde Kerk in Woudenberg al "eeuwen" stabiel

Het N.A.P van verleden naar toekomst.

Overall in Nederland zijn weinig opvallende hoogtemarkeringen aangebracht in muren van allerlei gebouwen. Dit zijn hoogtemeetpunten van het Normaal Amsterdams Peil. (N.A.P.)

In dit verhaal hoop ik duidelijk te maken wat het N.A.P nu precies inhoudt en waarom het zo belangrijk is voor ons land. Er wordt namelijk geen weg aangelegd voordat eerst dit landelijk netwerk van hoogtemeetpunten geraadpleegd is. Dit geldt ook voor de bouw van huizen, dijken, bruggen enzovoorts. Alle hoogten in ons land worden gemeten t.o.v. dit peil. Het vliegveld Schiphol bijvoorbeeld ligt op 4,5 meter - N.A.P. Ook de waterschappen hanteren bij hun polderbeheer het N.A.P. als uitgangspunt.

PEILMERKEN VAN HET N.A.P. IN DE OMGEVING VAN WOUDEBERG.

Voordat het (N).A.P. werd gebruikt als het referentieniveau voor de hoogtemetingen in ons land stelde men o.a. de hoogte van een dijk vast aan de hand van de hoogst bekende rivierstand of stormvloed. Zo ontstonden in de loop der eeuwen talrijke plaatselijke peilen zoals het Winschoter Peil, het Rotte Peil en het Amsterdams Peil.

Het Amsterdams Peil (A.P.)

In november 1675 werd de stad Amsterdam geteisterd door een zeer hoge vloed, die grote delen van de stad onder water zette. Deze ramp noodzaakte het stadsbestuur de waterkeringen te verbeteren. De verbeteringen, die pas in 1682 gerealiseerd werden, bestonden vooral uit het bouwen van sluizen en het verhogen van de waterkeringen. In verschillende van deze nieuwe sluizen werden dijkpeilstenen ingemetseld. Zo'n dijkpeilsteen bestond uit een marmeren plaat met een horizontale groef waarin het opschrift was aangebracht

“ Zeedijs Hooghte zijnde negen voet 5 duijm boven Stadtspeijl”.

Omgerekend naar ons metriek stelsel lag de horizontale groef precies 2,6789 meter boven stadspeil.

Dit stadspeil kwam nagenoeg overeen met de gemiddelde zomervloedstand van het IJ bij Amsterdam toen de voormalige Zuiderzee nog in verbinding stond met open zee en komt nu ongeveer overeen met het gemiddeld zeeniveau.

Toen het stadspeil ook steeds meer buiten Amsterdam werd gebruikt werd de naam stadspeil geleidelijk verdrongen door de naam Amsterdams Peil (A.P.)

Op grote schaal werd het A.P. echter pas gedurende 1797-1812 door generaal Krayenhof overgebracht. Hij breidde het netwerk van peilmerken, dus hoogtepunten t.o.v. het A.P., verder uit naar plaatsen langs alle grote rivieren. Deze uitbreiding werd gerealiseerd door steeds weer het hoogteverschil tussen 2 punten te meten en vast te leggen.

Deze punten mogen niet te ver uit elkaar liggen omdat degene die het waterpasinstrument bedient deze punten goed moet kunnen zien en meten. Een uiterst nauwkeurig en tijdrovend werk. Om hoogten over te brengen over bv. een brede rivier wordt gebruik gemaakt van de methode van hydrostatisch waterpassen. Deze methode berust op de "Wet der communicerende vaten ". Hiervoor gebruikt men een speciale slang die over de bodem van de rivier wordt gelegd met behulp van een boot. Deze slang laat men vollopen met water en aan de uiteinden wordt de slang voorzien van een peilglas, zodat men de hoogteverschillen kan aflezen.

In het jaar 1818 werd het A.P. bij Koninklijk Besluit tot nationale standaard verheven en aangewezen als Nederlands ijkpunt voor het vaststellen van waterhoogten e.d.

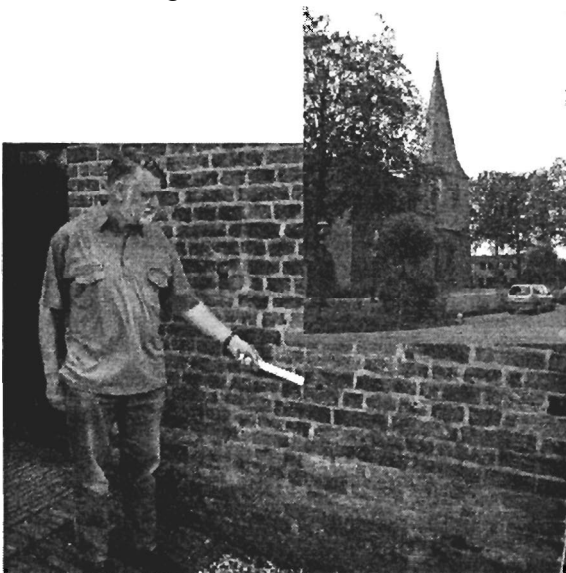
In de 2^e helft van de 19de eeuw ging het A.P. ook internationaal een rol spelen door de aanleg van de spoorwegen door Europa.

Het Normaal Amsterdams Peil (N.A.P.)

In 1874 verzocht de toenmalige Pruisische regering ons land om het A.P. zelf te mogen overbrengen vanuit Amsterdam naar Berlijn. De Nederlandse regering gaf hiervoor geen toestemming maar besloot wel het A.P. over te brengen naar Salzbergen, een Duits dorp even over de grens bij Oldenzaal, zodat de Duitsers het A.P. naar Berlijn konden uitbreiden. Het Duitse referentievlak het N.N.= (Normal Null) heeft dus hetzelfde uitgangsniveau als het A.P.

Gedurende de overbrenging (1875-1885) van het A.P., vanuit Amsterdam naar Salzbergen werd gelijktijdig van de eerder aangebrachte peilmerken opnieuw de hoogte bepaald en elders veel nieuwe peilmerken aangebracht. Tijdens deze metingen werd ook Woudenberg aangedaan. In 1877 werd op de westelijke torenmuur van de Ned.Hervormde Kerk ook een peilmerk aangebracht.

In 1955 is op deze muur een tweede **peilmerk** aangebracht, nu rechts van de torendeur. Dit is hoogstwaarschijnlijk gebeurd omdat in de uitkomst van de hoogtemeting van 1877 en 1927 een verschil zat van 1 cm. Men dacht blijkbaar dat de toren enigszins uit het lood was komen te staan. Latere metingen hebben aangetoond dat hier geen sprake van was en dat het verschil waarschijnlijk berust op een meetfout. We kunnen er rustig vanuit gaan dat de toren vrijwel stabiel is. Uit beide peilmerken is af te leiden dat de directe omgeving van de kerk op ongeveer 3.5 meter boven het N.A.P. ligt.

De schrijver van dit artikel wijst naar het peilmerk in de toren van de N.H. Kerk

Daar de uitkomsten van de hoogtemetingen van de peilmerken van **voor** 1875 nogal afweken van die van **na** 1875, werd bij de hoogte van de nieuwe peilmerken een **N van Normaal** toegevoegd. Daar deze nieuwe aanduiding aanvankelijk nogal wat verwarring veroorzaakte werd in 1891 afgesproken dat alleen de aanduiding N.A.P. voortaan gebruikt zou worden.

Het oorspronkelijk referentievlak, het Amsterdams peil, veranderde dus zelf niet, alleen de naam. Toen de gemeente Amsterdam plannen maakte om de sluis met de laatste peilsteen te dempen, besloot men in 1953 het referentieniveau van het N.A.P. over te brengen op een ondergronds merk op de Dam in Amsterdam. Voor het Koninklijk Paleis geven vijf zwarte steentjes de plaats aan waaronder de N.A.P.-paal zich bevindt.

In de loop der jaren werd het netwerk dusdanig uitgebreid dat er binnen een afstand van 1 km altijd een peilmerk is te vinden. Er zijn nu zo'n 45.000 peilmerken over het gehele land verspreid.

Bodembewegingen | zeespiegelstijging

Eens in de vijf a tien jaar wordt de hoogte van de peilmerken opnieuw bepaald. De peilmerken kunnen door bijvoorbeeld het inklinken van de bodem verzakken of zoals het in het oosten van ons land plaats vindt, zelfs omhoog komen als gevolg van allerlei geologische processen. Men dacht voor dit probleem een oplossing gevonden te hebben door vanaf 1930 over het hele land verspreid zo'n 250 ondergrondse merken te plaatsen. Dit zijn ijkpunten die, soms vrij diep, gefundeerd zijn in de stabiele pleistocene zandlaag, die meer dan 10.000 jaar oud is. Voor de hoogtemetingen in de omgeving van Woudenberg is het ondergrondse merk bij Amersfoort van belang.

Uit onderzoek is echter gebleken dat ook deze ondergrondse merken ten opzichte van elkaar bewegen. Het westen van Nederland daalt namelijk met gemiddeld ongeveer 2 cm per eeuw, terwijl de bodem van Oost-Nederland daarentegen zo'n 4 cm per eeuw stijgt.

Niet alleen vinden er bodembewegingen plaats maar ook de zeespiegel stijgt en dit kan op den duur problemen opleveren voor het N.A.P.- referentievlak, daar dit vlak nagenoeg overeenkomt met gemiddeld zeeniveau.

Zowel de bodembewegingen als de zeespiegelstijgingen zijn relatief omdat ze gemeten worden t.o.v. het N.A.P. Op Europees niveau wordt reeds onderzoek verricht naar de gevolgen van de zeespiegelrijzing; daarbij is het "nulpunt" het N.A.P.

Satelliet hoogtemetingen

De laatste jaren is er een nieuwe techniek van hoogtemeting beschikbaar gekomen naast de traditionele hoogtemeting. (waterpassing). Dit is het satelliet plaatsbepaling systeem Global Positioning System (GPS). Dit systeem wordt voornamelijk gebruikt voor navigatie-doeleinden, waarbij de precisie van het systeem (circa 10 meter) voldoende is. Naast plaatsbepaling kan dit systeem ook gebruikt worden om hoogteverschillen te meten.

Deze Amerikaanse GPS-satelliet is evenals zijn Russische tegenhanger GLONASS ontwikkelt voor militaire doeleinden. De satellieten zenden 2 verschillende radiosignalen uit: een nauwkeurig, gecodeerd, GPS-radiosignaal voor het Amerikaanse leger en een civiel GPS-radiosignaal. Dat laatste signaal werd tot voor kort met opzet onnauwkeurig gehouden om te voorkomen dat vijandige mogendheden er gebruik van zouden maken. Maar sinds 1 mei 2000 is dat verleden tijd en is het GPS-radiosignaal voor civiele doeleinden veel beter geworden.

Om niet te afhankelijk te zijn van Amerika heeft Europa (ESA) plannen ontwikkeld om een eigen satellieten netwerk te bouwen, het zogenaamde Galileo-systeem. Dit wereldomvattend netwerk van een dertigtal satellieten zal dan vanaf een hoogte van 23.000 km alle hoogte verschillen in kaart brengen. Het is echter nog verre toekomst want op z'n vroegst zal het Galileo-systeem in het jaar 2008 volledig functioneren.

Momenteel is men bezig om de hoogte van de traditioneel gemeten ondergrondse merken te vergelijken met de hoogtemeting van de GPS-satelliet.

N.A.P. - zichtbaar

De kunstenaar Louis van Gasteren heeft in een ruimte onder het Stadshuis/Muziektheater in Amsterdam het N.A.P. zichtbaar gemaakt. Op een ruim 25 meter lange maquette heeft hij een dwarsdoorsnede gemaakt vanaf de kust, door Amsterdam naar het IJsselmeer. Op deze maquette heeft hij het N.A.P niveau zichtbaar gemaakt. Duidelijk is te zien dat een groot gedeelte van Amsterdam onder de zeespiegel ligt. Tevens staat in deze ruimte een betonnen paal met een koperen knop erop die precies het N.A.P niveau weergeeft. Ook staat er onder andere een glazen buis die de eb en vloed bewegingen van de Noordzee weergeeft. Een bezoek aan deze expositie is zeer de moeite waard.

Wim Schipper

Literatuur

- Beusekom, W.A. : Drie eeuwen (Normaal) Amsterdams Peil
- Meetkundige Dienst : Historisch overzicht + Peilmerken Woudenberg e.o.
- Idem : Toelichting bij de 10de uitgave van het Amsterdam Peil
- Waalewijn, A. : Drie eeuwen Normaal Amsterdams Peil
- Weele v/d, P.I. : De geschiedenis van het NAP

'Lidmaten geref.gem. Woudenberg 1683, 1690-1816'

(een historisch document)

In het archief van de hervormde (grote) kerk, die vóór 1816 werd aangeduid met: 'gereformeerde gemeente', bevinden zich een aantal interessante lijsten met daarop namen van lidmaten. Die lijsten betreffen de periode 1683 – 1816 en zijn als oudste tot nu toe bekende steeds bijgehouden door de plaatselijke predikanten.

Het deel tot 1747 is veelal slecht leesbaar helaas. De heer W. de Greef heeft de taak op zich genomen om een transcriptie te vervaardigen, waardoor er een voor ieder leesbaar geheel is ontstaan.

Lidmatenregisters vormen een belangrijke bron voor het bepalen van iemands woonplaats, plaats van herkomst en plaats van vestiging bij verhuizing. Daarnaast worden ook vaak huwelijksbanden en jaartallen van overlijden vermeld en kan in vele gevallen bij benadering het geboortejaar worden herleid.

De registers uit die tijd zijn des te meer van belang omdat een bevolkingsregistratie door de burgerlijke overheid pas in de Franse tijd (1811) op gang kwam.

Voor hen die met hun stamboomonderzoek in genoemde periode in Woudenberg uitkomen is deze uitgave een belangrijke aanvulling. Bovendien is die van nut bij de bestudering van de lokale en regionale geschiedenis in het algemeen.

Het boek (138 pagina's groot) is naast een inleiding voorzien van een uitgebreide index op persoonsnamen en geografische namen.

Het is verkrijgbaar door € 15,- over te maken op giro 1140317 t.n.v. 'bureau Familiehistorie' Woudenberg onder vermelding van 'HT20'.

Bezorging in Woudenberg is gratis. Belangstellenden buiten Woudenberg betalen € 18,- i.v.m. de verzendkosten.

Nadere informatie: www.bureau-familiehistorie.nl

Tips

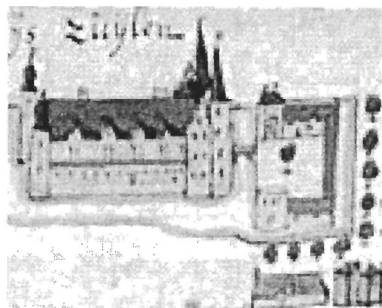
'Ontdek de schatten van Utrecht'

Onder dit thema worden belangstellenden in de gelegenheid gesteld om allerlei cultuurschatten in de provincie Utrecht te bewonderen.

juli t/m september 2002

Kerken en Kastelenmaanden

Monumentale kastelen en kerken openen hun poorten in het kader van allerlei activiteiten zoals openlucht- en toneelvoorstellingen en markten.

Informatie bij de provinciale VVV's, de bibliotheken en op www.kastelenmaand.nl

september 2002

Nationale Fortenmaand

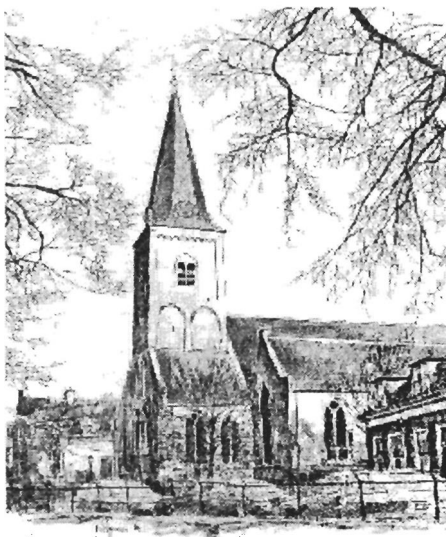
Forten van o.m. de Hollandse Waterlinie openen hun deuren. Er is een uitgebreid activiteitenprogramma, zoals: rondleidingen, soldaten die de fortificaties bemannen, levend stratego en ontdekkingstochten voor kinderen.

Ook hier weer: informatie te verkrijgen bij de provinciale VVV's, bibliotheken of www.fortenmaand.nl

9 juli t/m 14 september 2002

Kerken kijken

in de stad Utrecht. Elf monumentale kerken in de binnenstad zijn dan te bezichtigen. Er zijn gidsen aanwezig en de toegang is gratis.

De Kerken Kijken Routegids is verkrijgbaar bij de elf kerken en bij RonDom, Domplein 9 te Utrecht.

Informatie over welke kerken meedoen en wat de openingstijden zijn op www.kerkenkijken.nl of 030-2333036